

Ο Επιτάφιος Λόγος του Αγ. Γρηγορίου του Θεολόγου στον Μέγα Βασίλειο.

Δημήτριος Γ. Πορπατωνέλης

Σειρά: Θεολογία στον κόσμο
Βιβλίο 2ο

© 2013, Δημήτριος Γ. Πορπατωνέλης

Σειρά «Θεολογία στον κόσμο»

1ο βιβλίο: «Θεός και άνθρωπος στον Χριστό» Κυρίλλου
Αλεξανδρείας «Ότι Εις ο Χριστός»

Διαθέσιμο στο itunes (ibooks) για apple συσκευές

link: [https://itunes.apple.com/us/book/theos-kai-anthropos-ston-christo/id635688399?
mt=11](https://itunes.apple.com/us/book/theos-kai-anthropos-ston-christo/id635688399?mt=11)

Για smartphones, υπολογιστές και tablets μέσω kobo

link: [http://www.kobobooks.com/search/search.html?q=%22Dimitrios+Porpatonelis
%22&t=none&f=author&p=1&s=none&g=both](http://www.kobobooks.com/search/search.html?q=%22Dimitrios+Porpatonelis%22&t=none&f=author&p=1&s=none&g=both)

2ο βιβλίο: «Ο Επιτάφιος στον Μ. Βασίλειο» Γρηγορίου
Θεολόγου

Εισαγωγή.....	4
“Ἐν δ’ ἀμφοτέροις ἔργον ἢ ἀρετή.....	6
Ο Μ. Βασίλειος.....	9
Ὡς πρότυπο ἀρετῆς πρὶν τὴν ἱερωσύνη.....	9
Ὡς πρεσβύτερος.....	11
Ὡς ἐπίσκοπος-ποιμένας.....	14
Ἡ προσφορά στὴν πόλη του.....	15
Ὁ ἀγώνας τοῦ υπέρ τῆς ορθοδοξίας.....	16
Οἱ θεολογικὲς τοῦ ἀπόψεις.....	17
Ἡ λάμψη τοῦ σε σχέση με βιβλικὰ πρόσωπα.....	20
Ἐπίλογος.....	22

Εισαγωγή.

Το δεύτερο βιβλίο της σειράς «Θεολογία στον κόσμο» έχει ως σκοπό να παρουσιάσει την προσωπικότητα του Μ. Βασιλείου μέσα από τον επιτάφιο λόγο του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του επιταφίου λόγου είναι όχι τόσο στην εγκωμιαστική προσωπογραφία του εγκωμιαζομένου Μ. Βασιλείου αλλά στην ιδιαίτερη σχέση που έχει με τον εκφωνητή (Γρηγόριο Θεολόγο). Αυτή η σχέση μεταξύ του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Μεγάλου Βασιλείου καθιστά τον λόγο αυτό μοναδικό. Μέσα από το κείμενο γινόμαστε μάρτυρες μιας φιλίας που αποτελεί πρότυπο και είναι αποτέλεσμα πνευματικής τελειώσεως.

Μετά το τέλος της επικής παρουσίας του στην Κωνσταντινούπολη, ο Γρηγόριος εκφώνησε τον λόγο αυτό, ο οποίος ονομάζεται επιτάφιος διότι πραγματοποιήθηκε εις μνήμην του αποθανέντος Βασιλείου. Μεσολαβεί ένα διάστημα τριών περίπου ετών από τον θάνατο του Βασιλείου. Ο Γρηγόριος δικαιολογεί αυτήν την καθυστέρηση διότι έπρεπε και ο ίδιος να αισθάνεται επαρκής ώστε να πραγματοποιήσει το φιλικό του καθήκον. Τα χρόνια της επισκοπής του Γρηγορίου στην Κπολη, οι αγώνες του για την ορθοδοξία και η καταξίωσή του από τους χριστιανούς έδωσε στον ίδιο μια αυτοπεποίθηση απέναντι στον ήδη καταξιωμένο Μ.

Βασίλειο. Εκφωνεί ένα λόγο, που αν και υπογραμμίζει την κατωτερότητά του, το ύφος του προδίδει ότι είναι λόγος ίσου προς ίσον, μεγάλου προς μέγαν.

“Ἐν δ’ ἀμφοτέροις ἔργον ἢ ἀρετή.

Πριν την ανάλυση του επιταφίου λόγου, θα αναφερθούμε στις ζωές των δύο μεγάλων αγίων και θα παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της προσωπικής τους σχέσης κατά την διάρκεια της ζωής τους. Ιδιαίτερος λόγος θα γίνει για την φιλία που αναπτύχθηκε μεταξύ τους στα χρόνια των σπουδών τους στην Αθήνα.

Ουσιαστικά η Αθήνα είναι ο τόπος στον οποίο συναντώνται και αναπτύσσεται η φιλία τους. Ο Αγ. Γρηγόριος το 352 φθάνει στην Αθήνα μετά από σπουδές στην Αλεξάνδρεια και υποδέχεται λίγο αργότερα τον Βασίλειο τον οποίον γνώριζε από πριν. Η συμβολή του στο να αποφύγει ο νεοφερμένος φοιτητής Βασίλειος την καθιερωμένη υποδοχή φοιτητών στην Αθήνα αποτέλεσε τον σπινθήρα για την φωτιά που έμελλε να ανάψει. Η ζωή τους στην Αθήνα αποτελεί πρότυπο για κάθε χριστιανό που θέλει να αναπτυχθεί πνευματικά μέσα στις συνθήκες της κοσμικής πόλεως. Κατάφεραν να αντλήσουν όλο τον πλούτο της θύραθεν παιδείας αλλά να

μην εθιστούν στις απολαύσεις της κοσμικής έκλυτης ζωής. Η Αθήνα ήταν τον 4^ο αιώνα ένα μέρος που αντιπροσώπευε ολόκληρο τον ελληνικό – παγανιστικό πολιτισμό. Πλούσια πνευματική κίνηση αλλά και έντονη κοσμική ζωή στην οποία επιδίδονταν οι σπουδαστές νεαροί. Το δρομολόγιο όμως που μόνο γνώριζαν και οι δύο ήταν αυτό που οδηγούσε στο πανεπιστήμιο και αυτό που οδηγούσε στην εκκλησία. Ο Αγ. Γρηγόριος αναφέρει στον λόγο του ένα περιστατικό που διαδραματίστηκε μεταξύ του Μ. Βασιλείου και αρμένιων σπουδαστών το οποίο ενίσχυσε την φλόγα της φιλίας τους. Ο Γρηγόριος ενίσχυε τον νεοφερμένο Βασίλειο στα πρώτα του βήματα στην Αθήνα. Ήταν αυτός που του έδινε δύναμη να συνεχίσει όταν απογοητεύονταν από το «αμαρτωλό» περιβάλλον της.

Στα χρόνια των σπουδών τους ανεπτύχθηκε βαθιά φιλία που αποτελεί σύμβολο αληθούς αγάπης για όλους τους επόμενους αιώνες. Σίγουρα υπήρχαν ανάλογες περιπτώσεις, όμως δεν υπήρξε το अपαραμίλλο ρητορικό ταλέντο και το ύψος της αρετής του Αγ. Γρηγορίου για να τις αποθανάτισει. Ήταν φιλία που δεν βασιζόταν σε πρόσκαιρες αφορμές και ξεσπάσματα αγάπης, αλλά πήγαζε από την πηγή της αγάπης, τον Τριαδικό Θεό. Η αγάπη των δύο νέων έμεινε μνημιώδεις στην πνευματική ιστορία της εκκλησίας διότι ήταν κομμάτι του πιο μεγαλειώδους σκοπού του ανθρώπου, της κάθαρσής και θέωσής του δια της εργασίας των ευαγγελικών εντολών. Η αναγέννηση του ανθρώπου είναι μεγαλειώδες γεγονός από μόνη της. Όταν όμως στην αναγέννηση αυτή υπάρχει συνεργασία και άλλου ανθρώπου, του αληθινού φίλου, τότε φανερώνεται το μεγαλείο της θέωσης του ανθρώπου όχι μόνο ως κάθετη συνεργασία Θεού και ανθρώπου αλλά και ως οριζόντια. Η αγάπη τότε που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο ανθρώπων είναι ισχυρότερη από τον έρωτα, που

εκφράζει ίσως το δυνατότερο ανθρώπινο συναίσθημα. Είναι η πραγμάτωση της εσχατολογίας στο παρόν αφού ο άνθρωπος από εδώ ζεί την αληθινή αγάπη ως πλήρωμα ζωής, αλλά και φανέρωση των εντολών του ευαγγελίου ως αυτοαποκάλυψη της «ζωής» του Θεού. Για παράδειγμα η αγάπη που ζητά το συμφέρον του άλλου και όχι το δικό της, τότε είναι τελεία και ταυτόχρονα είναι και το βραβείο. Είναι η επαγγελία του Χριστού «ἵνα ἔν ὧσιν» στην εκπλήρωσή της.

Ιδιαίτερα εμφανής γίνεται η δύναμη της αγάπης αυτής όταν υπάρξει αποχωρισμός. Έτσι έγινε και όταν ο Μ. Βασίλειος μετά το πέρας των σπουδών του αποφασίζει να πραγματοποιήσει προσκυνηματικά ταξίδια στα μοναστήρια της Αιγύπτου και Παλαιστίνης ώστε μετά την θύραθεν παιδεία να γνωρίσει και την μοναχική ζωή, την αγγελική πολιτεία. Χωρίζονται οι δύο Άγιοι και ο Γρηγόριος ζεί την τομή του κοινού τους πνευματικού σώματος ως νέκρωση. Ακόμη και όταν θα υπάρξει η αντίδραση του Αγ. Γρηγορίου στην προσπάθεια του Βασιλείου να τον εγκαταστήσει επίσκοπο, αυτή η αντίδραση δεν θα έχει αποτέλεσμα την διχόνοια αλλά τον σεβασμό. Ο ίδιος ο Γρηγόριος αναγνωρίζει το μεγαλείο του πνεύματος του Βασιλείου να μην λυπάται την φιλία όταν υπάρχει πνευματικό όφελος. Γιατί η αγάπη που έχει πηγή της τον Θεό δεν γνωρίζει τέλος ούτε και μετά τον θάνατο.

Ο Μ. Βασίλειος

Ως πρότυπο αρετής πριν την ιερωσύνη.

Ο Αγ. Γρηγόριος αρχίζει την ευφημία του αδερφικού του φίλου με παράδοξο τρόπο. Τον επαινεί για την ευγενική καταγωγή του. Και είναι παράδοξος ο τρόπος διότι είναι συνηθισμένο στα εγκώμια των Αγίων να αναφέρονται οι δυσκολίες του εξωτερικού περιβάλλοντος που είχαν να αντιμετωπίσουν ώστε να φανεί ο προσωπικός τους αγώνας. Αντιθέτως ο Γρηγόριος προβάλλει την ευγενική καταγωγή του Βασιλείου και την αρετή των γονέων του για δύο λόγους. Πρώτον για να φανεί ότι κατάφερε να προσπεράσει τους τόσο αξιόλογους γονείς του αλλά και για να επισημάνει την αξία του καλού οικογενειακού περιβάλλοντος στην ανατροφή ενός νέου.

Ο Γρηγόριος στη συνέχεια αφηγείται την ζωή του Βασιλείου, το διαστημα εκείνου μεταξύ σπουδών και ιερωσύνης. Εξυμνεί τον Βασίλειο διότι κατάφερε να συνδέσει δημιουργικά τις θεωρητικές του δυνατότητες με τις πρακτικές, τις φιλοσοφικές με τις ηθικές, τον λόγο με τον βίο. Ο Γρηγόριος αποκηρύσσει κάθε

εχθρική στάση απέναντι στην έξωθεν παιδεία και προβάλλει την ωφέλεια για όποιον την διαχειρίζεται με σύνεση και διάκριση. Η φιλοσοφική κατάρτιση οφείλει να έχει ένα μέτρο έτσι ώστε να μην αμελεί κάποιος την πνευματική. Η μόρφωση και η επιστημονική γνώση είναι εργαλεία για την έκφραση των νοουμένων της πίστεως και υπογραμμίζει ότι η αληθής φιλοσοφία είναι η ενάρετη ζωή. Επί των ημερών τους, υπήρχε το ερώτημα για τον ρόλο της ελληνικής παιδείας και κατά πόσο επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την αληθινή πίστη. Ιδιαίτερα τον 4ο αιώνα, που ο ελληνικός πολιτισμός συναντά τον χριστιανισμό στα πλαίσια της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η συνεργασία των δύο αυτών πραγματικοτήτων φανερώνεται στο πρόσωπο του Βασιλείου, ο οποίος συνδύασε επιστημονική μόρφωση και αγιότητα.

Ο λόγος του Γρηγορίου έχει και κατηχητική διάσταση και για τον λόγο αυτό περιλαμβάνει νουθεσίες, όπως την προτροπή του στους χριστιανούς να αγωνίζονται έντονα σε όλα τα στάδια της ζωής τους. Χαρακτηριστικό είναι το σημείο που χαρακτηρίζει τον Βασίλειο ιερέα και πριν την ιερωσύνη. Η ιερωσύνη είναι ένα θεσμικό αξίωμα το οποίο είναι προέκταση της χαρισματικής αρετής ενός προσώπου.

Όμως ο λόγος του Γρηγορίου δεν είναι απλώς ένα ηθικό μάθημα. Είναι λόγος θαυμασμού μπροστά σε έναν άγιο, τον οποίον γνώριζε πολύ καλά, και για αυτό προτεραιότητα έχει ο έπαινος του ανδρός. Δίνοντας συγκεκριμένα παραδείγματα από την ζωή του στην Αθήνα προβάλλει τα παραπάνω χαρακτηριστικά της αρετής όχι ως διδασκαλία αλλά ως πραγματικότητα που υποστασιάζεται στο πρόσωπο του Βασιλείου. Ο λόγος του είναι προσωπικός και όχι αφηρημένος γιατί και η αρετή δεν είναι ηθική διδασκαλία αλλά ενσαρκώνεται στον άνθρωπο. Το πρότυπο της αρετής του Μ. Βασιλείου δεν είναι σύνολο χαρακτηριστικών αλλά ο ίδιος ο Βασίλειος. Και

ο Βασίλειος δεν ήταν καν κοινός άγιος. Ήταν μέγας. Τα εγκωμιαστικά λόγια του Γρηγορίου δεν πρέπει να εκληφθούν ως σχήματα λόγου. Είναι το θάμβος ενός Μεγάλου Γρηγορίου μπροστά σε έναν Μεγάλο Βασίλειο. Δεν μπορεί να περιγράψει κάποιος τα βιώματα και την αρετή κάποιου αν και ο ίδιος ως ένα βαθμό δεν κατέχει τα ίδια βιώματα. Επειδή λοιπόν ο Γρηγόριος γνωρίζει εξ εαυτού το μεγαλείο του Βασιλείου, αν και αγνοεί το δικό του (αυτό είναι ίδιον της ταπείνωσης να μην βλέπει κάποιος την δική του αρετή), εκφράζεται με θαυμασμό για την αρετή του Βασιλείου.

Ως πρεσβύτερος.

Η περιγραφή της ζωής του Βασιλείου ως πρεσβυτέρου και η στάση του απέναντι στα εκκλησιαστικά δρώμενα αποτελεί τον καλύτερο κατηχητικό λόγο που θα μπορούσε να κάνει κάποιος σε έναν υποψήφιο ιερέα. Πολλοί εκκλησιαστικοί συγγραφείς έχουν αφιερώσει λόγους περί Ιερωσύνης με σκοπό την διαπαιδαγώγηση του κλήρου. Όμως η εξέταση του τρόπου ζωής του Βασιλείου ίσως είναι ο ζωντανότερος τρόπος ώστε να προσδιορίσει κάποιος τα χαρακτηριστικά ενός ιερέα.

Μέσα από το κείμενο μπορεί κάποιος να αποκομίσει κάποια συμπεράσματα για την κατάσταση της εκκλησίας κατά τον 4^ο αιώνα. Ο ίδιος ο Γρηγόριος αναφέρεται

με πικρία για την κακή κατάσταση της εκκλησίας και ιδιαίτερα για την κακή ποιότητα των κληρικών και επισκόπων. Στην δύσκολη αυτή κατάσταση προβάλλει το παράδειγμα του Μ. Βασιλείου.

Χωρίς να κατηγορήσει τους προεστώτες της εκκλησίας επαινεί τον Βασίλειο και τον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος εργάστηκε ως κληρικός στην Καισάρεια. Η ευαισθησία του Γρηγορίου για την εκκλησιαστική κατάσταση φαίνεται από το γεγονός ότι δεν κατηγορεί αλλά αντίθετα δείχνει πρότυπο ώστε με τρόπο «αναίμακτο» να διορθώσει τα της εκκλησίας και τα κακώς κείμενα. Είναι ίδιον κάποιου που αγαπάει την εκκλησία να μην προσπαθεί να την πλήξει εκτοξεύοντας κατηγορίες προς πρόσωπα και να αφαιρέσει την εμπιστοσύνη του εκκλησιαστικού σώματος. Με τρόπο έμμεσο νουθετεί και εργάζεται σιωπηρά να την βοηθήσει. Ο ίδιος ο Γρηγόριος στον Συντακτήριο Λόγο του αναφέρεται αναλυτικά στην κακή κατάσταση των εκκλησιαστικών πραγμάτων εκφράζοντας την πικρία του. Όμως στην συγκεκριμένη περίπτωση αναφέρονταν πρόσωπο προς πρόσωπο στους επισκόπους. Αυτή η στάση του δείχνει την παρρησία και την τόλμη του. Όταν όμως αναφέρεται στο εκκλησιαστικό σώμα, όπως στην περίπτωση του επιταφίου εις τον Μ. Βασίλειον, επιχειρεί την νουθεσία προβάλλοντας την σωστή συμπεριφορά και όχι στηλιτεύοντας τους ιερείς και επισκόπους.

Περιγράφοντας τον Βασίλειο δίνει ένα παράδειγμα ηγεσίας και θεάρεστου τρόπου εκλογής στον επισκοπικό θρόνο. Κάποιος για να μπορέσει να προσφέρει, πρέπει ο ίδιος να έχει μοχθήσει με τον λαό του Θεού. Όπως ο καπετάνιος ήταν πρώτα κωπηλάτης και ο στρατηγός ανήλθε στο βαθμό αυτό αφού προηγουμένως είχε σκληραγωγηθεί από τις τάξεις του στρατιώτη και του ταξιάρχου, έτσι και στην

εκκλησιαστική ηγεσία η άριστη τάξη είναι κάποιος να καθάρει τον εαυτό του, να ζυμωθεί με τον λαό, να σκύψει στις πνευματικές αλλά και υλικές του ανάγκες και έπειτα όχι να ανέβει αλλά να τον τιμήσουν με το αξίωμα του επισκόπου. Η δύναμη της αρετής και της αγάπης του προς τον λαό του Θεού, την οποία έδειχνε σιωπηρώς με τα έργα του, ήταν ο έπαινός του. Εξηγούσε τις γραφές, νουθετούσε τον λαό, υπάκουε στην εκκλησία. Αναφέρει ιδιαίτερα ότι η στάση του δεν άλλαξε παρά τον εκκλησιαστικό διωγμό που δέχθηκε ο ίδιος και τον ανάγκασε το 363 να καταφύγει στον Πόντο.

Το παράδειγμα του Βασιλείου κατά τις εκκλησιαστικές διαμάχες στην Καισάρεια παρέχει και ένα μέτρο εκκλησιαστικής συμπεριφοράς. Η στάση του συνδυάζει άριστα τόλμη αλλά και διάκριση εκκλησιαστική. Όταν κατηγορήθηκε στην Καισάρεια από άλλους κληρικούς δεν προχώρησε σε διάσπαση του σώματος της εκκλησίας αλλά προτίμησε την φυγή στον Πόντο ώστε να κατευνάσουν τα πνεύματα. Ενώ κάλλιστα θα μπορούσε να αντιδράσει και να εξωθήσει τους υποστηρικτές τους σε σχίσμα, ο ίδιος προτίμησε να αδικηθεί και να εγκαταλείψει την πόλη προς χάριν της ειρήνης. Αυτή ήταν η αντίδραση του Βασιλείου ως προς την στάση του σε εσωτερικά ζητήματα της εκκλησίας. Όταν όμως ξέσπασε ο διωγμός των αρειανοφρόνων ενάντια στην εκκλησία, τότε εγκατέλειψε την ησυχία και συστρατεύθηκε στον αγώνα της εκκλησίας, επιστρέφοντας από τον Πόντο στην Καισάρεια.

Ως επίσκοπος-ποιμένας.

Όμως αναμφισβήτητα η πιο παραγωγική περίοδος της ζωής του ήταν από το 370 έως την κοίμησή του το 378 κατά την οποία ήταν επίσκοπος Καισαρείας και γενικός έπαρχος της Μ. Ασίας. Το επισκοπικό του αξίωμα και η εξουσία που απέρρεε από αυτό, αποτέλεσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να ξεδιπλωθούν όλες οι πτυχές του πνευματικού του πλούτου, να τεθούν στην υπηρεσία της εκκλησίας και να χρησιμοποιηθούν προς δόξαν της. Ήταν μια ταραγμένη ιστορικά περίοδος εξαιτίας του ότι οι αρειανοί είχαν καταλάβει τις μητροπολιτικές θέσεις, ενισχυόμενοι από την αυτοκρατορική εξουσία. Αυτήν την περίοδο ο Βασίλειος αποτέλεσε το στήριγμα της οικουμένης. Δεν ήταν τυχαίο που και ο ίδιος ο Μέγας Αθανάσιος τον θεωρούσε ως συνεχιστή του. Αντιμετώπισε δύσκολες καταστάσεις και η ποιμαντική στάση του αποτέλεσε ένα αξεπέραστο πρότυπο για κάθε επίσκοπο. Η δράση του ως επίσκοπος χωρίζεται σε τρία μέρη: α. Στην προσφορά του στην πόλη του β. στον αγώνα του υπέρ της ορθοδοξίας εναντίον των αιρετικών και γ. στις θεολογικές του απόψεις που επηρέασαν βαθειά την δογματική της εκκλησίας και τον μοναχισμό.

Η προσφορά στην πόλη του.

Ο εγκωμιασμός του Βασιλείου ξεκινά και πάλι από την προσωπική του αρετή. Η ακτημοσύνη, η απάθεια, η αγάπη του για τον σταυρό, η εγκράτεια είναι λίγες μόνο από τις αρετές του που απαριθμεί ο Γρηγόριος. Είναι όμως η βάση του ποιμαντικού του έργου. Η προσωπική αρετή ενός επισκόπου είναι αυτή που τροφοδοτεί και το ποιμαντικό του έργο. Η κεκαθαρμένη συνείδησή του προσδιορίζει τον τρόπο χειρισμού όλων εκείνων των ζητημάτων της μητροπόλεώς του και ιδιαίτερα όσα αφορούν την σχέση του με την πολιτική εξουσία. Η εκκλησιαστική του πολιτική είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής τελειώσεως και όχι μια πολιτική ιδεολογία ή συμπεριφορά.

Η προσφορά του όμως εκτείνεται και σε κοινωνικό επίπεδο. Η αγάπη του Βασιλείου για το ποίμνιο είναι απόρροια της ένωσής του ιδίου με τον Χριστό. Η αγάπη του προς τον άνθρωπο ήταν μίμηση της ευσπλαχνίας του Θεού. Ο Βασίλειος ενδιαφέρεται για όλες τις ανάγκες των πιστών, ταυτίζεται μαζί τους, κενώνεται από αγάπη προς αυτούς. Και όπως ο ήλιος δεν μειώνεται από τις ζωτικές ακτίνες του στην πλάση, το ίδιο συμβαίνει και με τον μέγα αυτόν ποιμένα που εργάζεται ασταμάτητα και δημιουργικά.

Κύριο όπλο του Βασιλείου στην διαποίμανση της εκκλησίας, ήταν η αρετή της διάκρισης. Αντιμετώπιζε το κάθε πρόβλημα εξετάζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, και προσάρμοζε την συμπεριφορά του ανάλογα με τον

χαρακτήρα των ανθρώπων που καλούνταν να νουθετήσει. Όμως, ο κύριος οδηγός στις αποφάσεις του ήταν ο θείος φωτισμός. Ο Βασίλειος διάβαζε το Θείο θέλημα σε κάθε περίπτωση με αποτέλεσμα να μην χρειάζονται ιδιαίτερες προσπάθειες για να πείσει τους ανθρώπους στο τι πρέπει να πράξουν. Οι ίδιοι οι χριστιανοί αναγνώριζαν στα λόγια του το θέλημα του Θεού και με προθυμία προχωρούσαν στην εφαρμογή του.

Ο αγώνας του υπέρ της ορθοδοξίας.

Δύο είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αγώνα του υπέρ της ορθοδοξίας. Η οικουμενική του δράση και η τόλμη του απέναντι στην πολιτική εξουσία.

Ο Γρηγόριος εξυμνεί τον Βασίλειο για την μέριμνα του υπέρ της εκκλησίας και την οδύνη του για τα δεινά της. Μια οδύνη την οποία είχε βιώσει και ο ίδιος ο Γρηγόριος και που τον οδήγησε το 379 να εγκαταλείψει την ησυχία του ασκητηρίου του και να μεταβεί στην Κπολη. Η επικράτηση της αρειανικής αίρεσης έπληττε θανάσιμα το σώμα της εκκλησίας. Η μητρική αγάπη τους προς αυτήν, τους οδήγησε στο να αναλάβουν δράση και να μην αρκεστούν μόνο στις δεήσεις. Και οι δύο είχαν αναπτύξει τις ικανότητές τους και είχαν προετοιμαστεί για την ύψιστη αυτή αποστολή: την υπεράσπιση του Τριαδικού δόγματος από την θέση του επισκόπου. Ο

Γρηγόριος περιγράφει με πολύ ζωντανό τρόπο την εσωτερική οδύνη του Βασιλείου για τα δεινά της εκκλησίας, μια περιγραφή αποκάλυψη για το ζήλο που επιδεικνύουν οι άγιοι για το σώμα της εκκλησίας.

Το δεύτερο αξιοθαύμαστο χαρακτηριστικό του Βασιλείου είναι η παρρησία του απέναντι στην πολιτική εξουσία, που φανερώνει το μαρτυρικό του φρόνημα. Στις πιέσεις του αντιπροσώπου του αυτοκράτορα, ο Βασίλειος επιδεικνύει αγέρωχο φρόνημα. Του τονίζει ότι η μόνη εξουσία που έχει είναι πάνω στο σώμα του. Του υπογραμμίζει ότι η εξουσία αυτή, στην περίπτωση που τον οδηγήσει στον θάνατο, θα αποτελέσει για τον ίδιο ευεργεσία, και όχι τιμωρία. Ο διάλογος μεταξύ του Βασιλείου και του αντιπροσώπου του αυτοκράτορα που καταγράφει ο Γρηγόριος αναδεικνύει την πνευματική ελευθερία του ανθρώπου από κάθε τι το γήινο. Ο αντιπρόσωπος τότε εξέφρασε την έκπληξή του για την τολμηρή συμπεριφορά του Βασιλείου και επισημαίνει ότι δεν είχε συναντήσει παρόμοια από άλλον επίσκοπο,. Άλλωστε και ο ίδιος ο βασιλέας έμεινε έκθαμβος στην επιβλητική αρετή του Βασιλείου.

Οι θεολογικές του απόψεις.

Ο Μ. Βασίλειος, στον αγώνα του για την καταπολέμηση των αιρέσεων, κληροδότησε την εκκλησία με δογματικά κείμενα που εκφράζουν την αλήθεια για το

Τριαδικό δόγμα. Ο Αγ. Γρηγόριος κάνει ιδιαίτερη μνεία για το πώς ο Βασίλειος διαχειρίστηκε το ζήτημα του Αγίου Πνεύματος. Ο Βασίλειος κατηγορήθηκε διότι στην διδασκαλία του για το Άγιο Πνεύμα δεν το ονόμαζε Θεό. Ο Γρηγόριος ερμηνεύει και θαυμάζει τον τρόπο που ο Βασίλειος χειρίστηκε το όλο ζήτημα. Η στάση του Βασιλείου στο ζήτημα του Αγίου Πνεύματος συνδυάζει την βαθιά θεολογική του κατάρτιση με την ποιμαντική του ευαισθησία. Μπορούσε να εκφράζει με διαφορετικό τρόπο την ίδια σωτηριώδη αλήθεια και να την προσφέρει στους πιστούς, οι οποίοι δεν ήταν σε θέση να δεχθούν ξεκάθαρα την αλήθεια. Ο Βασίλειος δεν τους απορρίπτει αλλά προσπαθεί με την συστράτευση των πολλών να διαλύσει τις αιρετικές δοξασίες. Για τον λόγο αυτό δεν ερεθίζει όσους έχουν μια κακή στάση απέναντι στην ονομασία του Αγίου Πνεύματος με την λέξη Θεός. Αντιθέτως, έχοντας γνώση του σάλου που ακολούθησε στην εκκλησία από την λέξη ομοούσιος, περιγράφει την θεότητα του Αγίου Πνεύματος με περιφραστικό τρόπο. Η αληθινή του αγάπη πρωτίστως προς τον άνθρωπο του υποδεικνύει αυτήν την συμπεριφορά. Έχοντας γνώση της ψυχοσύνθεσης του ανθρώπου βρίσκει τον κατάλληλο τρόπο ώστε να προσανατολίσει το θέμα στην ουσία του, και όχι στον τρόπο εκφράσεως. Το παράδειγμά του Βασιλείου, ακολούθησε και η Β΄ Οικουμενική σύνοδος, η οποία στη προσθήκη που έκανε στο σύμβολο της Νικαίας όσον αφορά την διδασκαλία περί Αγίου Πνεύματος δεν αναφέρει την λέξη Θεός, αλλά την εκφράζει με πλάγιο τρόπο. Ο Γρηγόριος όχι μόνο υπερασπίζεται την ορθοδοξία του Βασιλείου αλλά και στέκεται μπροστά του με θαυμασμό για το θάρρος του. Θάρρος το οποίο δέχθηκε να κατηγορηθεί ο ίδιος ενώ για τους φίλους του (τον ίδιο τον Γρηγόριο) πρότεινε τον ευθύ χαρακτηρισμό του Αγίου Πνεύματος ως Θεού, ώστε να μην κατηγορηθεί.

Τώρα είναι η σειρά του Γρηγορίου να τον υπερασπίσει ταυτίζοντας την δική του διδασκαλία με του Βασιλείου ώστε να μην μείνει καμιά υπόνοια για την πίστη του στην θεότητα του Αγίου Πνεύματος.

Όμως ο Μ. Βασίλειος ήταν καθολική προσωπικότητα. Η θεολογία του δεν περιορίστηκε μόνο στα δογματικά ζητήματα, αλλά περιέλαβε και τον μοναχισμό. Με τις θεολογικές του απόψεις περί μοναχισμού, έτσι όπως εκφράστηκαν μέσα από τα συγγράμματά του, πραγματοποιήθηκε μια βαθειά δομική αλλαγή στην λειτουργία του μοναχικού ιδεώδους. Μέχρι τότε ο μοναχισμός συνδεόταν με μια εσωστρεφή τάση που τον απέκοπτε από την κοινωνία. Ο Βασίλειος, ως αυθεντικός φορέας του αγιοπνευματικού φωτισμού, ενώνει τον μοναχισμό με την κορωνίδα των αρετών, την αγάπη. Ενώνει τον φιλοσοφικό βίο με τον κοινωνικό. Συνδέει την προσωπική κάθαρση με την τελείωση, που είναι η αγάπη του πλησίον.

Επίσης συνέδεσε την θεωρία, ως μυστική ένωση και διερεύνηση στα βάθη του Πνεύματος, και την ηθική ζωή. Κατά αυτόν τον τρόπο ούτε ο πιστός κλείνεται στον εαυτό του αλλά ούτε και η φιλανθρωπική του δραστηριότητα παραμένει χωρίς βαθειές ρίζες. Η πράξη ενώνεται άρρηκτα με την θεωρία, αφού τα κίνητρα είναι αυτά που καθορίζουν την ποιότητα της αρετής. Με αυτόν τον τρόπο ύψωσε τους ανθρώπους από τα γήινα, τους συνέδεσε με τα επουράνια, προκάλεσε την πνευματική τους αναγέννηση.

Ο Μ. Βασίλειος ήταν ένας ήλιος που φώτιζε ολόκληρη την οικουμένη, την ζέσταινε και την ζωογονούσε με τα λόγια του. Είχε η αρετή του το κάλλος του ηλίου, η θεολογία το μέγεθος του, η του λόγου δύναμη την διασπορά των ακτίνων του. «Εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξῆλθε ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης

τὰ ρήματα αὐτοῦ». Η φράση αυτή με την οποία αρχίζει το απολυτίκιο του, είναι παρμένη από αυτό ακριβώς το σημείο του λόγου. Και η διδασκαλία του Βασιλείου, ενώ είναι η ίδια ανά τους αιώνες αποκάλυψη του πνεύματος, ήταν ανανεωτική, προσαρμοσμένη στις ανάγκες του ποιμνίου. Ήταν εκπεφρασμένη με ιδιαίτερα δυναμικό και ανανεωτικό τρόπο, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό ώστε ότι έχει γραφτεί μέχρι τώρα να παραθεωρούνται. Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή από τον Άγ. Γρηγόριο για το πόσο οφελείται και μυσταγωγείται ο ίδιος όταν διαβάσει του λόγους του Βασιλείου εις την εξαήμερο.

Η λάμψη του σε σχέση με βιβλικά πρόσωπα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στον επιτάφιο λόγο του Αγ. Γρηγορίου παρουσιάζει το κομμάτι εκείνο που συγκρίνει τον Μ. Βασίλειο με βιβλικά πρόσωπα. Ο Γρηγόριος σε ένα λογοτεχνικό-ρητορικό ξέσπασμα περιγράφει με αξεπέραστη εκφραστική δύναμη την προσωπικότητα του Μ.Βασιλείου και συγκρίνει τις επιμέρους αρετές του με τις αρετές των προγενέστερων βιβλικών προσώπων. Και όταν αναφέρεται σε πρόσωπα της Π. Διαθήκης προβάλλει την ανωτερότητα του Βασιλείου. Ενώ για πρόσωπα της Καινής Διαθήκης υπογραμμίζει την ισάξια μίμησή τους.

Τονίζει την ανωτερότητα του Βασιλείου σε σχέση με τον Αδάμ αφού ο Βασίλειος κατάφερε να νικήσει το δέντρο της γνώσεως. Και την γνώση είχε, αλλά και του παραδείσου δεν εξέπεσε. Όχι μόνο ήλπισε στον Θεό όπως ο Ενώχ αλλά και κήρυξε αυτήν την ελπίδα. Και αν ο Ενώχ μετατέθηκε στο τέλος της ζωής του, στον Βασίλειο ολόκληρη η ζωή του ήταν μια μετάθεση. Ο Νώε διέφυγε τον κατακλυσμό των υδάτων και έσωσε την ανθρωπότητα, ο Βασίλειος τον κατακλυσμό της αίρεσης και έσωσε την εκκλησία. Ο Αβραάμ δέχθηκε να θυσιάσει τον Ισαάκ, ο Βασίλειος εκούσια προσήγαγε τον εαυτό του. Ο Ιακώβ είδε την κλίμακα και πάλαιψε με τον Θεό, ο Βασίλειος την ανέβηκε και πάλαιψε υπέρ του Θεού για την πίστη της εκκλησίας. Ο Γρηγόριος επαινεί τον Ιωσήφ που έθρεψε σωματικώς τον Ισραήλ, αλλά και τον Βασίλειο που έθρεψε και πνευματικώς την εκκλησία. Μιμήθηκε τον Ιωβ στην υπομονή, όπως και ο Μωυσής οδήγησε τον λαό του Θεού, όπως ο Ααρών εισήλθε στα Άγια των Αγίων. Όμως όχι μόνο μία φορά τον χρόνο, αλλά συνεχώς. Στην σκηνή αυτή ανακάλυψε την Τριάδα και κάθαρε τα αμαρτήματα του λαού όχι με πρόσκαιρα ραντίσματα, αλλά με αΐδια αγνίσματα. Δεν υπολείπεται από τους Κριτές, τον Σαμουήλ, τον Δαβίδ. Η βασίλισσα του νότου ήλθε προς συνάντηση της σοφίας του Σολωμόντος, ενώ την δική του σοφία την γνώρισε ολόκληρη η οικουμένη. Επαινείται ο Ηλίας διότι αρπάχθηκε από άρμα πυρός και ο Ελισσαίος για την μηλωτή του Ηλία. Πρέπει να επαινείται και ο Βασίλειος για την μέσα στο πυρ των πειρασμών ζωή του και την εξ ύψους μηλωτή, την ασαρκία. Ζήλωσε την καρτερία των τριών παιδων, του Ιωνά, του Δανιήλ, την άθληση των Μακκαβαίων.

Αυτές είναι οι συγκρίσεις που κάνει με τα πρόσωπα της Π. Διαθήκης. Όμως συνεχίζει και με τα της Νέας, με τον Πρόδρομο Ιωάννη και τους Αποστόλους. Αλλά

για να μην φανεί υπέρμετρα τολμηρός παρουσιάζει τον Βασίλειο ως ζηλωτή και μιμητή τους, κάτι το οποίο όχι μόνο δεν είναι μεμπτό αλλά αντιθέτως αξιέπαινο. Και ο Βασίλειος όπως ο Πρόδρομος ασκήθηκε στην έρημο, έγινε κήρυκας του Χριστού και ήταν και αυτός στο μέσο δύο άλλων Διαθηκών, μεταξύ του γράμματος και του πνεύματος. Κατέλυσε το γράμμα- δηλαδή τα εξωτερικά- και φανέρωσε τα του πνεύματος. Μιμήθηκε τον ζήλο του Πέτρου, την δύναμη του Παύλου, του Ιωάννη το μεγαλόφωνο, των υπολοίπων μαθητών το ευτελές. Και για αυτό του εμπιστεύθηκε ο Θεός τα κλειδιά της οικουμένης, την βροντή της θεολογίας (που ναι μεν δεν ονομάστηκε υιός της αλλά έγινε όμως). Και σκύψας νοητός στον κόλπο του Χριστού δέχθηκε και αυτός τα βάθη της θεολογίας.

Επίλογος.

Ο Γρηγόριος κλείνει τον λόγο του ανακεφαλαιώνοντας όλα όσα είχε αναφέρει. Καταγράφει ενδεικτικά τον ρόλο που είχε ο Βασίλειος για κάθε άνθρωπο, για κάθε στιγμή της πνευματικής ζωής του, για κάθε στάδιο του αγώνα του. Έγινε Τὰ πάντα τοῖς πᾶσι . Έφθασε στην κορυφή των αρετών και το μέγεθος της πνευματικής τελειότητάς του καθρεπτίζεται στην κενωτική του αγάπη στον συνάνθρωπο. Ο Βασίλειος υπήρξε πρότυπο αγιότητας. Συνδύαζε το πρότυπο αγιότητας του

μάρτυρα, του μοναχού, του ποιμένα. Για την ακρίβεια ομοιώθηκε με το πρότυπο αγιότητας του Χριστού, όσον είναι δυνατόν σε άνθρωπο. Κάθε δρόμος που οδηγεί στην σωτηρία του ανθρώπου μπορεί να έχει διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης, που πολλές φορές οφείλεται σε ιστορικές συγκυρίες, αλλά το πρότυπο αγιότητας παραμένει πάντοτε ένα και αξεπέραστο. Είναι το πρότυπο του Χριστού. Του Χριστού που κενώθηκε και με την ζωή και τη σταύρωσή του φανέρωσε στους ανθρώπους την ζωή της θεότητας. Σε αυτήν λοιπόν την επαγγελία, η οποία απευθύνεται σε όλους και σε κάθε ιστορική εποχή, έφθασε ο Βασίλειος. Σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό και όλοι οι άγιοι. Ο Βασίλειος όμως είχε και ένα μεγάλο προνόμιο. Ένα φίλο με τόσο δυνατή εκφραστική δύναμη και ταυτότητα ζωής που κατέγραψε αυτήν την μεγαλειώδη πορεία του. Αυτός ήταν ο εγκωμιαστικός λόγος της ευφημίας του Βασιλείου, κάτι το οποίο δεν αξιώθηκε ο ίδιος ο Γρηγόριος και προφητικά επεσήμανε στο τέλος του λόγου του. «Ἡμᾶς δὲ τίς ἐπαινέσεται μετὰ σὲ τὸν βίον ἀπολείποντας;»